

Prof. UJD dr hab. Jerzy Krzyszkowski
Uniwersytet Humanistyczno – Przyrodniczy
im. Jana Długosza w Częstochowie

Recenzja pracy doktorskiej Krzysztofa Jamrożego
„Funkcjonowanie organizacji pożytku publicznego w
społeczeństwie obywatelskim na przykładzie województwa
podkarpackiego” przygotowanej w Instytucie Nauk Socjologicznych
Uniwersytetu Rzeszowskiego pod kierunkiem ks. dr hab. Witolda
Jedynaka, prof. UR

Na wstępie chciałbym podkreślić, że autor recenzowanej pracy podjął niezwykle ważny społecznie i bardzo ciekawy poznawczo temat funkcjonowania organizacji pożytku publicznego w społeczeństwie obywatelskim. Opracowanie autorstwa Krzysztofa Jamrożego wpisuje się w nurt badań w ramach szeroko rozumianych *civil society studies* i *third sector studies* oraz w dyskusję nad rolą organizacji pozarządowych w polityce społecznej. Znaczenie tego typu refleksji w czasach kryzysu demokracji, który obserwujemy w wielu krajach, oraz rosnących wyzwań społecznych takich jak starzenie się społeczeństw czy deinstytucjonalizacja rodziny trudno przecenić.

Pracę, będącą przedmiotem recenzji, tworzy sześć rozdziałów poprzedzonych wstępem. Cała obszerna dysertacja liczy 463 strony tekstu oraz zawiera bogatą bibliografię, w której obok artykułów i książek pochodzących z polskiej literatury przedmiotu znajdują się pozycje w języku angielskim. W aneksie na końcu pracy zamieszczono narzędzia badawcze wykorzystane przez autora w jego analizach empirycznych: kwestionariusz ankiety (CATI), dyspozycje do indywidualnego wywiadu pogłębianego (IDI) oraz wzór rocznego sprawozdania merytorycznego organizacji pożytku publicznego.

Tytuł rozprawy

Tytuł rozprawy został sformułowany prawidłowo bowiem zawartość opracowania, treść recenzowanego doktoratu, obejmuje głównie rozważania nad funkcjonowaniem organizacji pożytku publicznego w społeczeństwie obywatelskim na przykładzie województwa podkarpackiego. Na podstawie tytułu można precyzyjnie określić zakres tematyczny rozprawy, co pozwala zaklasyfikować ją do dziedziny nauk humanistycznych w zakresie nauk socjologicznych.

Ocena zawartości pracy

Całe opracowanie można podzielić na trzy części: teoretyczną, metodologiczną i empiryczną. Pierwsza z nich składa się z dwóch rozdziałów i zawiera rozważania nad społeczeństwem obywatelskim oraz organizacjami pożytku publicznego. Druga, najkrótsza część doktoratu, jest prezentacją metodologicznej koncepcji badań własnych, a ostatnia, trzecia część, zawiera obszerne przedstawienie wyników przeprowadzonych przez autora analiz empirycznych. Istotne informacje ułatwiające późniejszą lekturę oraz ocenę zawartości pracy znajdujemy we wstępie, gdzie autor przedstawia uzasadnienie wyboru tematu oraz stan badań nad organizacjami pożytku publicznego wskazując na brak całościowych analiz empirycznych w tym obszarze. Z kolei całość tekstu zamyka zakończenie stanowiące syntetyczne podsumowanie rozważań zawartych w dysertacji.

Dla oceny wartości naukowej rozprawy podstawowe znaczenie mają przyjęte w niej podejście teoretyczne i zastosowana metodologia. Z tego względu na szczególną uwagę zasługują rozważania zawarte w pierwszym rozdziale pracy zatytułowanym *Spółeczeństwo obywatelskie – podstawowe założenia teoretyczne*. Na początku autor przedstawia definicję społeczeństwa obywatelskiego oraz wskazuje na rolę zaufania w budowie tego społeczeństwa. Zgodnie z przyjętym schematem analizy, przedstawione są rozważania definicyjne na temat społeczeństwa obywatelskiego oraz wybrane teoretyczne koncepcje kapitału społecznego w kontekście funkcjonowania społeczeństwa obywatelskiego. Zaprezentowana została dominująca

perspektywa teoretyczna jaką, z wyboru Krzysztofa Jamrożego. stały się w pracy kapitał społeczny w ujęciu Pierre Bourdieu, Roberta Putnama i Jamesa Coleman. Następnie Krzysztof Jamroży odniósł koncepcje kapitału społecznego do sytuacji w Polsce. Na podstawie przeglądu badań prowadzonych przez innych autorów stwierdza, że w naszym kraju występuje niski poziom kapitału społecznego co jest spowodowane brakiem uogólnionego zaufania utrudniającym powstanie i rozwój społeczeństwa obywatelskiego. W tym rozdziale autor recenzowanego opracowania podaje również przyjętą (za Felicjanem Byłokiem) dla potrzeb badań własnych definicję kapitału społecznego zgodnie z którą jest to sieć organizacji, instytucji, łączących je relacji, ale także mieszkańców danego regionu, gdzie te podmioty działają. Krzysztof Jamroży przyjmuje, że kapitał społeczny ma znaczący wpływ na funkcjonowanie organizacji pożytku publicznego, a do jego analizy wykorzystuje tzw. syntetyczny wskaźnik kapitału społecznego, na który składają się cztery wymiary. Dla pełnego obrazu stanu i perspektyw sytuacji w tym obszarze życia społecznego cennych informacji dostarcza syntetyczny zarys historyczny kształtowania się społeczeństwa obywatelskiego w Polsce od odzyskania niepodległości po czasy współczesne. Rozdział pierwszy kończy próba umiejscowienia organizacji pożytku publicznego w społeczeństwie obywatelskim. Oceniając tę część pracy można z pełnym przekonaniem stwierdzić, że Krzysztof Jamroży dowiódł dobrej znajomości literatury przedmiotu opublikowanej zarówno w języku polskim jak i w angielskim. Recenzent pozytywnie ocenia również dokonany przez autora doktoratu wybór perspektywy teoretycznej.

Z kolei w rozdziale drugim przedstawiono regulacje prawne dotyczące organizacji pożytku publicznego oraz stan ilościowy oraz mapę lokalizację organizacji pozarządowych i pożytku publicznego w całym kraju jak i w województwie podkarpackim. Na uwagę zasługuje fragment poświęcony współpracy organizacji społecznych z najważniejszymi dla nich interesariuszami. Omówiona została rola powołanego w 2017 roku Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego czyli głównej instytucji wspierającej rozwój organizacji pozarządowych poprzez m.in. Fundusz Inicjatyw Obywatelskich, Program Rozwoju Organizacji Obywatelskich czy Korpus Solidarności czyli program wolontariatu długoterminowego. Krzysztof Jamroży obiektywnie przedstawia kontrowersje związane z powołaniem Narodowego Instytutu Wolności wskazując zarówno na

potencjalne szanse, jak i zagrożenia związane z funkcjonowaniem tej, nowej w warunkach polskich, instytucji. Drugim poddanym w recenzowanej pracy obszernej analizie partnerem organizacji pożytku publicznego jest administracja publiczna. Jej relacje z organizacjami pozarządowymi określają zasady: subsydiarności, suwerenności stron, partnerstwa, efektywności i jawności. Szczegółowo omówiono także m.in. instytucję konsultacji społecznych jako jednego z kluczowych elementów współdziałania organizacji pożytku publicznego z administracją samorządową. Analizie poddano również relacje organizacji pozarządowych z podmiotami prywatnymi oraz współpracę wewnątrzsektorową organizacji non profit. W ostatniej części rozdziału autor przedstawił bogate dane empiryczne dotyczące uczestnictwa społecznego w polskich organizacjach pozarządowych.

Dla oceny wartości naukowej rozprawy podstawowe znaczenie ma zastosowana w analizach empirycznych metodologia. Z tego względu na uwagę zasługują rozważania autora zawarte w rozdziale trzecim zatytułowanym *Metodologiczna koncepcja pracy*. Znajdujemy tutaj pełną prezentację koncepcji badawczej: celu i przedmiotu badań, problematyki badawczej, hipotez, a także zmiennych, technik i narzędzi badawczych, określenie doboru próby i opis badanego środowiska. W rozdziale metodologicznym zamieszczono także operacjonalizację podstawowych pojęć użytych w pracy. Dla recenzenta, absolwenta socjologii Uniwersytetu Łódzkiego, wychowanka łódzkiej szkoły metodologicznej, której twórcą był Jan Lutyński, rozdział metodologiczny jest potwierdzeniem kompetencji warsztatowych autora, a ocena rozdziału metodologicznego, a tym samym warsztatu badawczego autora jest zasadniczo pozytywna.

Blisko połowę objętości pracy stanowią trzy rozdziały empiryczne, w których przedstawiono wyniki analiz warunków wewnętrznych, zewnętrznych i finansowych związanych z funkcjonowaniem badanych organizacji pożytku publicznego. W części poświęconej analizom warunków wewnętrznych związanych z funkcjonowaniem badanych organizacji pożytku publicznego oraz rozdziale zawierającym rozważania o finansowych aspektach autor przedstawia niezwykle szczegółową fotografię kondycji organizacji pożytku publicznego na Podkarpaciu. Znajdujemy tu wiele ciekawych wyników łamiących stereotypy dotyczące np. mapy sektora pozarządowego w Polsce. Do takich wniosków należy stwierdzenie, że choć pod względem liczebności organizacji pożytku publicznego województwo podkarpackie zajmuje szóste miejsce w

kraju to liczba tych organizacji przypadających na jednego mieszkańca lokuje Podkarpacie na czwartym miejscu jako lidera tzw. „ściany wschodniej”. Potwierdzenie znajdują jednak obiegowe opinie sytuujące większość organizacji trzeciego sektora na terenach zurbanizowanych. Analizy Krzysztofa Jamrożego idą jeszcze dalej bowiem autor tworzy liczne mapy lokacji organizacji pożytku publicznego przy podziale obszaru regionu na centra, peryferia i strefy neutralne. Interesującym odkryciem autora jest analiza sfer pożytku publicznego wskazująca, że organizacje pożytku publicznego zlokalizowane w województwie podkarpackim najczęściej (64%) działają w pomocy społecznej, co jest wartością zdecydowanie wyższą niż średnia ogólnopolska (wg. GUS to 26%). Ciekawa jest także analiza relacji organizacji pożytku publicznego z ich otoczeniem potwierdzająca, że najczęściej podejmują one współpracę z administracją publiczną oraz innymi podmiotami trzeciego sektora, co potwierdza znaczenie współpracy międzysektorowej. Całość prezentacji wyników badań empirycznych została podsumowana w *Zakończeniu*. Ważne jest tutaj m.in. wskazanie na zarówno zewnętrzne jak i wewnętrzne bariery utrudniające funkcjonowanie organizacji pożytku publicznego. Wśród nich cennie wskazano na ambiwalentną rolę Narodowego Instytutu Wolności – Centrum Rozwoju Społeczeństwa Obywatelskiego.

Ogólna ocena rozprawy

Ocenę rozprawy trzeba rozpocząć od podkreślenia oryginalności podjętego przez Krzysztofa Jamrożego problemu naukowego jakim jest analiza szczególnego typu organizacji pozarządowych jakimi są organizacje pożytku publicznego. Na uznanie zasługuje poziom socjologicznej wiedzy teoretycznej autora w obszarze analiz społeczeństwa obywatelskiego. Z kolei analiza warsztatu metodologicznego oraz rozdziałów zawierających wyniki badań własnych dowodzą w pełni umiejętności samodzielnego prowadzenia pracy naukowej przez Krzysztofa Jamrożego. Na ogólną ocenę pracy ma wpływ zarówno jej treść jak i forma. Strona merytoryczna doktoratu, jak to już zostało stwierdzone, sprawia zdecydowanie pozytywne wrażenie. Dodatkową zaletą jest logiczna i merytorycznie uzasadniona struktura pozwalająca autorowi utrzymać tok narracji. Zdecydowanie negatywnie trzeba jednak ocenić wysiłek redakcyjny autora o czym świadczą liczne błędy i niezręczności językowe

znajdujące się w treści całej rozprawy. Symptomatycznym przykładem może być powtarzana kilkakrotnie błędna odmiana słowa centra (ss.271 czy 277). Jak widać brak korekty językowej spowodował zachowanie w maszynopisie tak kuriozalnych błędów. Innymi są takie jak zaczynanie zdania od liczby czy procentu (s.261), ale także występowanie niezrozumiałych zdań (np. s.455 czy 457).

Podsumowując powtórzyć należy, że za pracą przemawiają jej myśli przewodnia, bogata i licznie cytowana literatura przedmiotu oraz materiały źródłowe dowodzące kompetencji autora. Wybór tematu recenzowanego opracowania oraz możliwość praktycznego wykorzystania przedstawionych wniosków stanowią bez wątpienia o walorach pracy. Równoważą one niejako przedstawione wcześniej uwagi krytyczne dotyczące formy maszynopisu. Mimo zgłoszonych zastrzeżeń podkreślić trzeba, że praca w całości jest ciekawa, prezentowany problem ma cechy oryginalności a jej konstrukcja jest logiczna i spójna. Całość świadczy o dojrzałości naukowej doktoranta zarówno merytorycznej jak i warsztatowej. Reasumując mogę stwierdzić, że recenzowane opracowanie odpowiada standardom prac doktorskich, co pozwala rekomendować je jako podstawę przyznania stopnia naukowego doktora nauk humanistycznych w zakresie nauk socjologicznych.

Ogólna ocena rozprawy jest pozytywna. Ten tak ważny i ciekawy temat powinien być kontynuowany w dalszych studiach empirycznych oraz znaleźć zainteresowanie władz regionu, a zawarte w nim rekomendacje powinny być uwzględnione w lokalnej i regionalnej polityce społecznej.

Jerzy Kozłowski